

W. M. BECHTEREW

(1857—1927)

La sfârșitul secolului trecut, trei eminenți medici ruși și-au înscris pentru totdeauna numele în istoria cercetărilor sistemului nervos: *Pavlov*, *Korsakow* și *Bechterew*. *Pavlov* s-a orientat spre problemele teoretice nelămurite ale activității sistemului nervos central, plecând de la studiul experimental al fiziologiei inimii și al aparatului digestiv, și numai spre sfârșitul vieții sale i s-a realizat, cu ajutorul puterii sovietice, vechiul vis de a avea la dispoziție o secție clinică pentru studierea bolilor sistemului nervos al omului. *Korsakow* a fost un mare clinician în toată puterea cuvântului și ca psihiatru, a ajuns la concluzia că neuropatologia e inseparabil legată de neurologie, datorită unității sistemului nervos și a întregului organism. Tabloul clinic al psihozei polineurotice descris și sistematizat de el — care în cinstea sa a fost denumită boala lui *Korsakow* — e cunoscut astăzi de toți medicii.

Bechterew, a cărui activitate o evocăm acum cu ocazia centenarului nașterii sale, a debutat de asemenea ca psihiatru. Ca medic tânăr, îngrijind bolnavii, el a avut posibilitatea să se convingă că restabilirea tulburărilor funcționale are drept condiție indispensabilă cunoașterea temeinică a structurii și a funcțiunii normale a sistemului nervos. Despre această problemă, atunci nu putea să găsească decît puține lucruri în cărți. Studiul activității sale vaste și aproape integrale, dovedește că în acest domeniu era mult de făcut nu numai în toată lumea științifică, ci mai ales în propria sa țară. „În Rusia — scrie *Bechterew* — fiind în multe privințe o țară rămasă în urmă și puțin cultă, omul de știință nu poate ocoli situația de a răspunde la diferitele chestiuni în legătură cu viața socială a bolnavului.“

Activitatea lui *Bechterew* și dezvoltarea sa individuală sînt în strînsă legătură cu progresul acestei ramuri a medicinei — pe care a dus-o înainte cu pași uriași — și cu avîntul de înălțare spirituală a patriei sale, la care a contribuit cu toată forța lui de muncă. *Bechterew* a fost deopotrivă: naturalist, medic, profesor și organizator. Inzestrat cu o memorie prodigioasă, el a știut să cuprînda ca într-o sinteză toate rezultatele obținute în domeniul vast al specialității sale, agera sa putere de discernămint l-a făcut să vadă problemele încă neclarificate ale teoriei și practicii, iar datorită inegalabilei sale capacități de organizare a știut să înfăptuiască tot ceea ce nu se poate obține prin strădania unui singur om.

La vârsta de 28 de ani, *Bechterew* e numit profesor la catedra de neuropatologie de la universitatea din Kazan. Înainte de aceasta, continuînd cercetările de anatomie și psihologie, începute acasă cu propriile sale forțe, pleacă în străinătate timp de un an și jumătate, unde își îmbogățește cunoștințele și dobîndește o vigoasă orientare, datorită lui *Wundt* în domeniul psihologiei experimentale și datorită lui *Flehsig*, în acela al studiului structurii sistemului nervos. El acumulează experiențe clinice, frecventînd clinicile și conferințele lui

Flechsig, Westphal și Charcot. Din ceasul în care și-a ocupat catedra universitară pînă în clipa morții, viața sa e o luptă plină de elan care a năzuit spre feluri din ce în ce mai mărețe. Chiar și în ultimii ani de viață, și-a propus noi sarcini: a dorit ca materialul propriu zis al neuropatologiei, *individualitatea patologică* — să devină obiectul unui „studiu obiectiv-biosocial”.

Aș dori să amintesc aici cîteva rezultate mai importante ale activității lui *Bechterew*, rezultate care constituie în același timp etapele mai principale ale operei sale. Studiile sale referitoare la structura sistemului nervos au fost adunate într-o carte ce a apărut mai întîi în 1896, în limba rusă, iar mai tîrziu și în limba germană. În scurtă vreme, cartea aceasta a devenit un îndrumător indispensabil pentru toți cercetătorii sistemului nervos. În anul 1900 ea a fost tradusă și în limba franceză cu titlul: „*Caile creierului și ale maduvei*”. Și eu am învățat din lucrarea aceasta. Dintre numeroasele constatări originale pe care le conține, aș vrea să subliniez numai una. *Bechterew* a descris și a denumit o parte apreciabilă a nucleilor și căilor așa-numite formații reticulare, care se găsesc în bulbi și protuberanța (1885, 1893). Importanța fiziologică a acestui sistem reticular nu a fost lămurită în anumite privințe decît azi, în cursul cercetărilor electroencefalografice. Curios, comunicările din ce în ce mai numeroase, referitoare la acest subiect, nici nu-i amintesc măcar numele. Ceea ce s-a întîmplat cu *Bechterew* în această privință, o confirmă adevărul cuprins în vorbele lui *S. Ramon y Cajal*, marele său contemporan spaniol: soarta descoperitorilor în domeniul științei este, ca rezultatele obținute de ei să devină comoara comună a cunoștințelor omenești, pentru ca încetul cu încetul să se uite cine a fost acela care a făcut descoperirea.

Din nenorocire această ediție s-a epuizat destul de repede, iar o nouă ediție n-a mai apărut, deoarece *Bechterew* își aduna atunci rezultatele cercetărilor sale ample, privitoare la fiziologia sistemului nervos. Aceste rezultate au fost înmănușiate în trei volume, sub titlul: *Activitatea centrilor nervoși* (1909—1911, 2046 pagini). Despre lucrarea aceasta, *Pavlov* scrie: „în ceea ce privește integritatea ei, această operă este unică nu numai în literatura rusă ci și în toată literatura mondială”. „Pentru medic și naturalist, această operă trebuie să devină în cursul cunoașterii sistemului nervos central, cel mai important fir călăuzitor”.

Ar trebui să răsfoim mai stăruitor filele acestei cărți. Am afla atunci că *Bechterew* și discipolii săi au inițiat studiul experimental al corelațiilor cortico-viscerale. Ei au indicat în scoarța teritoriile de inervație ale organelor interne. *Bechterew* aduce date experimentale importante pentru cunoașterea activității talamului și hipotalamului. El a cunoscut structura, corelațiile și nu o singură particularitate esențială a sistemului palidostriat, cerebelos și vestibular. Multe din observațiile sale încă nu sînt interpretate nici astăzi. Această vastă lucrare cuprinde și rezultatele activității sale de la Petersburg. *Bechterew* a preluat conducerea clinicii de neurologie și psihiatrie din Petersburg în anul 1893. Timp de 20 de ani cît a stat în fruntea acestei instituții, peste o mie de medici au dobîndit sub îndrumarea sa o înaltă calificare de specialitate, și în fiecare an 40 de medici își desfășurau alături de el activitatea pe tărîmul cercetărilor științifice.

De mult timp, *Bechterew* era preocupat de problema reflexelor. În neuropatologie, de numele său se leagă prima descriere a lor 15 feluri de reflexe. El prezintă pe bază de reflexe nu numai reacțiunile sistemului nervos, ci și activitatea psihică, activitate nervoasă de o structură mai complexă. Rodul cercetărilor sale efectuate timp de mai multe decenii în această direcție, îl constituie. *Reflexologia* (1907—1912), a căreia mai tîrziu i-a dat titlul de *Psihologia obiectivă* (1918, ed. III, 1923). Și această carte a apărut în mai multe limbi.

El a examinat bolile mintale, adică mai exact manifestările individualității patologice din punct de vedere al activității normale și patologice a reflexelor.

Cu toate că a publicat multe constatări fragmentare în legătură cu rezultatele obținute, totuși sintetizarea finală a fost împiedicată de moartea sa neașteptată produsă în urma unei răceli.

Metoda datorită căreia a ajuns la teoria sa reflexologică a fost descoperirea reflexelor de asociație, a cărei posibilitate o întrezărise încă în 1887, cu ocazia primelor sale observații. De atunci a studiat împreună cu discipolii săi legile acestor fenomene. Așa cum au arătat studiile de mai târziu ale lui *Pavlov*, forma de reflexe cunoscută de *Bechterew* constituie în esență una din formele reflexelor condiționate. Anii de-a rândul, atât în clinica lui *Bechterew* cât și în institutul lui *Pavlov* s-au făcut cercetări într-un spirit de adevărată emulație creatoare, cu metode deosebite, dar în interesul aceluiași scop. Pentru apariția și formarea cunoașterii științifice este deosebit de interesant faptul că cei doi mari cercetători au ajuns la principiile fundamentale ale activității sistemului nervos, independent unul de altul și pe căi diferite. Folosind terminologia lui *Bechterew*, aceste principii sînt: inhibiția și suprimarea ei, diferențierea, difuzarea, analiza și sinteza, substituția, inerția, reciprocitatea, concentrația (după *Uhtomski* dominantă). E datoria istoricilor să constate cui anume îi aparține prioritatea descoperirii. Un lucru însă e cert: justetea concluziilor finale ale lui *Bechterew* și *Pavlov* este adevărată în mod cel mai clar — în afară de faptul că, întrebîndu-i metode diferite ei au ajuns la principii identice, confirmate de cele mai noi metode electroencefalografice. Dar trebuie să notăm că *Pavlov* s-a menținut cu o severă consecvență între limitele precise ale științelor naturii și nu a acceptat ca fapt decît ceea ce se verifică și prin experiență, în timp ce pe *Bechterew*, mobilitatea imaginației l-a atras uneori în domeniul psihologiei.

Temperamentul de clinician al lui *Bechterew*, dotat cu un spirit deosebit de zăugar, rezultă și din faptul că el a completat tabloul clinic al multor boli nervoase și mintale. Forma maladivă a rigidității colanei vertebrale, bazată pe atrofia cartilajelor, poartă numele său, deoarece el a diferențiat-o pentru prima oară de ancliloza sistemului vertebral, adică de boala Strümpell-Bechterew-Marie.

Ca organizator neobosit, el a înființat și a făcut să prospere două mari institute. Încă în 1897 a prevăzută că tratamentul chirurgical al bolilor nervoase va deveni sarcina neurologului. Începînd din anul 1906, asistenții săi *Puussep* și *Molotkov* au efectuat intervenții de chirurgie nervoasă, iar în 1912, pe baza indicațiilor date de *Bechterew* și *Puussep* a început construirea unei mari clinici de chirurgie nervoasă cu instalații moderne. În această clinică *Puussep* a devenit unul dintre maeștrii chirurgiei nervoase moderne recunoscut în toată lumea. De aici a pornit și *Molotkov*, organizatorul primului institut de chirurgie neuropatologică din Uniunea Sovietică (1926).

A doua mare instituție înființată de *Bechterew* s-a dezvoltat tot din clinica de neurologie de la Petersburg, datorită eforturilor depuse de el. E vorba de institutul de psiho-neurologie cu caracter universitar, în care — dat fiind faptul că era un așezămînt particular — au studiat toți aceia care nu puteau pătrunde în universitățile de stat. Numărul auditorilor se ridica uneori pînă la 8000, și în afară de secția de psihologie și de terapie pedagogică, institutul avea catedre de drept și de filozofie, ceea ce desigur guvernul și corpul didactic de stat nu vedeau cu ochi buni. În timpul revoluției, acest institut a fost recunoscut oficial și s-a transformat în universitate. Din el s-a dezvoltat institutul de stat de terapie pedagogică. Institutul de neurologie al lui *Bechterew* e în plină prosperitate și astăzi. Devenit „Institutul Bechterew” al Ministerului Sănătății, diferitele lui secții oferă posibilități de tratament pentru 400 de bolnavi, începînd cu tulburările psihice ale copilăriei și terminînd cu maladiile mintale ale bătrîneții; în cadrul lui se aplică toate metodele terapeutice, de la hipnoza pînă la cele mai complicate intervenții chirurgicale. La examinările teoretice sînt folosite microscopul electronic, izotopii, electroencefalografele de mare precizie, laboratoarele de biochimie, aparatul bogat al camerelor Pavlov etc.

Această sumară evocare a activității lui *Bechterew* trebuie întregită și cu rezultatele pe care le-a obținut prin capacitatea sa de organizare într-un alt domeniu. încă la începutul carierei sale de profesor, el a întemeiat mai multe publicații de specialitate și o societate de neuropatologie și psihiatrie. Această activitate a susținut-o pînă la moarte cu atîta rîvnă, încît multe asociații medicale și reviste sanitare și-au datorat existența inițiativei sale. În amurgul vieții (1926) el însuși mărturisește că „toate acestea au fost prea multe pentru un om dar Rusia a avut nevoie și mai mare încă de o asemenea activitate științifică de lămurire, așa încît eu nu am putut renunța în nici un caz la ea, și nu mi-am preocupat nici timpul, nici oboseala, nici forța, nici sănătatea”.

Prima mea întîlnire cu geniul științific al lui *Bechterew* a fost în 1921, pe cînd studiam la Institutul de histologie cerebrală din Budapesta evoluția mielinică a rombencefalului. Precursorii *Bechterew*, *Hoessel*, *O. Vogt* aproape că nu au lăsat nimic de lămurit pe seama mea în această problemă. Cartea sa despre activitatea centrilor nervoși o țin mereu din 1917 în rafturile bibliotecii mele ca s-o am întotdeauna la îndemînă.

Din nenorocire nu am avut ocazia să-l cunosc personal. Dar în ziua de 21 aprilie 1957, mi-a fost dat să vizitez la Leningrad cel puțin fostul său loc de muncă. În una din aripile clădirii principale a institutului se află muzeul *Bechterew*, în care sînt expuse cu evlavie și cu gust artistic, fotografiile, primele exemplare ale lucrărilor științifice și edițiile cărților sale. Într-o cameră mică ce se deschide din această sală liniștită, pe un stîlp de marmură îmbodobit cu frunze veșnic verzi și cu flori proaspete, e o urnă. Pe stîlp e scris: 24 decembrie 1927. În această zi a încetat să mai palpate spiritul genial al lui *Bechterew*.

De jur împrejur însă o adevărată armată de cărți, sute de studii cu milioanele lor de litere. Toate au fost create de acela al cărui pumn de cenușă îl păstrează urna, — și a cărui învățătură se revarsă, de aici, spre toate națiunile.